

Examine the role of new technologies in the shift of power in the international system

Mohammad Borjalizadeh*

Received: 2019/11/07

Ali Jafari**

Accepted: 2020/08/31


Nahid Kordi***

New technologies associated with creating convergence between satellite networks and Internet provides a worldwide platform for the development of democracy in one of the most Elements and tools of the 21st century has become the focus of power. The purpose of This study examines the impact of modern communication technologies in the field of power shifts International and survey method using a questionnaire for has taken. The study population consists of professors in the fields of communications, community Sociology, anthropology, psychology, political science, scholars and experts Media. The sample size was estimated based on Morgan table 379 and samples Using systematic sampling, were selected for Increase accuracy, the sample size was increased to 402 people. Based on the findings, New technologies, the impact of the movement of power through democracy Pass. Of the six factors examined satellite TV, satellite Persian language, cyberspace, social networks, search engines (Internet) and cyber journalism, most of the satellite TV Share in the shift of power.

Keywords: Cyberspace, Democracy, International system, New communication technologies, Power,.


* Ph.D Student in Communication Sciences, Islamic Azad University, branch, Ardabil Ardabil, I.R.Iran.

mohammad_borjalizadeh@yahoo.com

 0000-0002-0545-2087


** Assistant Professor of Communication Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, I.R.Iran (Corresponding author).

jafari.communication@gmail.com

 0000-0001-9204-8105

*** Assistant Professor of Communication Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, I.R.Iran.

nahid.kordi@gmail.com

 0000-0003-3140-7981

نقش فناوری‌های نوین ارتباطی در جابجایی قدرت در نظام بین‌الملل

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۸/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۰

مقاله برای بازنگری به مدت ۴۲ روز نزد نویسندگان بوده است.

محمد برجعلی‌زاده*

علی جعفری**

ناهید کردی***

چکیده

فناوری‌های نوین ارتباطی با ایجاد همگرایی بین شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی و فراهم کردن بستری جهانی برای گسترش مؤلفه‌هایی نظیر: دموکراسی، دیپلماسی، جنبش‌های اجتماعی و توسعه قلمرو دولت‌ها خارج از مرزهای جغرافیایی به یکی از مهمترین عناصر و ابزارهای تمرکز و انتشار قدرت در قرن ۲۱ تبدیل شده‌اند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش فناوری‌های نوین ارتباطی در جابجایی قدرت با تمرکز بر دموکراسی با استفاده از روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه صورت گرفته است. بر اساس یافته‌ها فناوری‌های نوین ارتباطی در جابجایی قدرت از طریق گسترش دموکراسی تأثیرگذارند. همچنین از بین شش عامل مورد بررسی (تلویزیون‌های ماهواره‌ای، ماهواره‌های فارسی‌زبان، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی مجازی، موتورهای جستجوگر و روزنامه‌نگاری سایبری)، عامل تلویزیون‌های ماهواره‌ای بیشترین سهم را در جابجایی قدرت دارد. بیش از ۷۱ درصد از تغییرات جابجایی قدرت تحت شش عامل یادشده بوده و مابقی تغییرات مربوط به سایر عوامل می‌باشد.

واژگان کلیدی: دموکراسی، فضای مجازی، فناوری‌های نوین ارتباطی، قدرت، مردم‌سالاری، نظام بین‌الملل.

* دانشجوی دوره دکتری علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، اردبیل، جمهوری اسلامی ایران.

mohammad_borjalizadeh@yahoo.com

0000-0002-0545-2087

** استادیار گروه علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، اردبیل، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده

مسئول).

jafari.communication@gmail.com

0000-0001-9204-8105

*** استادیار گروه علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، اردبیل، جمهوری اسلامی ایران.

nahid.kordi@gmail.com

0000-0003-3140-7981

مقدمه

بیان مسئله: از دیرباز کنترل، جابجایی و انحصار توزیع اطلاعات در سطح ملی و فراملی به عنوان یکی از مؤلفه‌های قدرت در اختیار دولت‌ها بوده است؛ اما فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، مرزهای جغرافیایی را از سیطره دولت‌ها خارج ساخته و با درهم شکستن حصارهای سیاسی و فرهنگی، صورت‌بندی‌های نوینی از قدرت را در سیاست جهانی فراهم کرده است. تأکید دولت‌های غربی بر استفاده گسترده از اینترنت و فضای مجازی برای توسعه نظام‌های دموکراتیک در سراسر جهان و گرایش عمومی برای استفاده از این فضا برای تأسیس حکومت مردم‌سالار، چالش بزرگ دولت‌های معاصر و مسئله محوری مقاله حاضر است.

اهمیت: بر اساس مطالعات جهانی، اینترنت از طریق تأثیرگذاری بر احساس امنیت و آزادی شخصی، مردم را قدرتمند می‌کند (کاستلز، ۱۳۹۶، ص. ۱۹۸). مطابق یافته‌ها، دگرگونی روابط قدرت در تعامل با تحولات فناوری ارتباطات و اطلاعات بستر ایجاد اشکال جدیدی از تغییرات اجتماعی را در کشورهای مختلف جهان فراهم آورده است. همین امر دلالت بر اهمیت کاربردی موضوع نوشتار حاضر برای کشور ما دارد که بواسطه طرح توسعه‌اش، توجه ویژه‌ای را نسبت به فضای مجازی مبذول داشته است.

ضرورت: تحولات سیاسی برخی از کشورها در سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۰، گسترش بیداری اسلامی در خاورمیانه و شمال آفریقا و همچنین اقدام دولت آمریکا در استفاده از فضای سایبر برای تغییر حکومت ایران (کاستلز، ۱۳۹۶) از قابلیت‌های فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در جابجایی قدرت پرده برداشت. لذا دستیابی به فهمی بنیادین از نقش این فناوری‌ها بر فرآیند توسعه مردم‌سالاری دینی برای برنامه‌ریزان ارشد کشور ضرورت دارد.

اهداف: با توجه به تأثیر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در برهم زدن توازن قوا، شناخت میزان این نقش‌آفرینی در جابجایی قدرت، هدف اصلی پژوهش حاضر را شکل می‌دهد. شناخت نقش فناوری‌های نوین ارتباطی بر گسترش مردم‌سالاری در نظام بین‌الملل و تبیین این موضوع برای کاهش مخاطرات فرآیند رشد و گسترش مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران، دو هدف فرعی این نوشتار را شکل می‌دهد.

سؤال‌ها: نقش فناوری‌های نوین ارتباطی در جابجایی قدرت در نظام بین‌الملل چیست؟ به عنوان سؤال اصلی پژوهش مطرح است. در همین ارتباط سؤال‌های فرعی عبارتند از: آیا فناوری‌های نوین ارتباطی بر جابجایی قدرت از فضای حقیقی به فضای مجازی نقش دارند؟ آیا فناوری‌های نوین ارتباطی بر گسترش مردم‌سالاری در عرصه بین‌الملل نقش ایفاء می‌کنند؟ آیا فناوری‌های نوین ارتباطی بر گسترش مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران نقش دارند؟

فرضیه: به نظر می‌رسد انقلاب ارتباطی از طریق برهم زدن مناسبات قدرت در وضعیت داخلی و پیرامونی دولت‌ها تأثیرگذار بوده و به جابجایی قدرت در معادلات داخل کشورها و بین دولت‌ها دامن زده است.

۱. پیشینه

در ارتباط با فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در دو دهه اخیر پژوهش‌های گوناگونی صورت گرفته است. با توجه به رویکرد پژوهش حاضر و متغیرهای مورد بحث، می‌توان آنها را به سه دسته کلی تقسیم نمود:

۱-۱. تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی بر توسعه سیاسی

به اعتقاد این دسته از پژوهشگران، رسانه‌های نوین از طریق انتشار آزادانه اطلاعات، گسترش آزادی بیان، افزایش مطالبات مدنی، افزایش مشارکت سیاسی، مشارکت مردم در انتخابات، گسترش جنبش‌های مردمی و شکل‌دهی به مفهوم دموکراسی در فضای مجازی، در فرآیند توسعه سیاسی تأثیرگذارند. در این زمینه می‌توان به آثار جعفری و روحانی (۱۳۹۳)، سراج (۱۳۹۱)، کاستلز (۱۳۹۶)، پتیت^۱ (۲۰۰۴)، هرسیچ، ابراهیمی‌پور، رهبر قاضی و ملکان (۱۳۹۲) و سِر برنی^۲ (۲۰۱۰) اشاره کرد.

۲-۱. تأثیر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر عناصر قدرت در نظام بین‌الملل

در این متون نویسندگان به وسیع شدن ابعاد قدرت در پرتو فضای مجازی، حذف شدن مرزهای جغرافیایی، ظهور کنشگران جدید، افزایش قدرت نرم دولت‌ها، تمرکززدایی قدرت از دولت‌ها، توزیع و تکثیر قدرت، گسترش دیپلماسی و دموکراسی و افزایش

توان تأثیرگذاری دولت‌ها بر افکار عمومی در کشورهای دیگر پرداخته‌اند. کاستلز (۱۳۹۶)، پوردست، سلطانی‌نژاد و جمشیدی (۱۳۹۵)، قاضوی، زیباکلام و عقیلی (۱۳۹۵)، سلطانی‌نژاد، جمشیدی و گل‌محمدی (۱۳۹۵)، صدرپور و همکاران (۱۳۹۵)، رنج‌کش و میریکلاه کج (۱۳۹۱)، زمانیان (۱۳۹۰)، روزنا (۱۳۹۵)، اسمیت (۱۳۹۳) و سینگ^۳ (۲۰۰۲) از این منظر به موضوع پرداخته‌اند.

۳-۱. تأثیر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر تحولات سیاسی و اجتماعی

در این متون نقش‌آفرینی فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در حوزه امنیت و قدرت در عرصه بین‌الملل محوریت دارد. در این زمینه می‌توان به آثار فتاحی اردکانی (۱۳۹۷)، تافلر (۱۳۷۷)، کاستلز (۱۳۹۶)، روزنا (۱۳۹۵)، صدرپور (۱۳۹۵)، نورمحمدی و طالبی آرانی (۱۳۹۵)، قوام (۱۳۹۵)، نای (۲۰۱۰)، فتاحی (۱۳۹۰)، تافلر (۱۳۹۴)، اریکسون و ژیاکملو^۴ (۲۰۰۷) اشاره کرد.

استفاده از روش پیمایشی، معطوف نمودن جامعه آماری به دانشجویان یک دانشگاه و تمرکز بر بُعدی خاص از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، ابعاد غالب در پژوهش‌هایی هستند که تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی را بر متغیرهای مختلفی که ذکر آن در پیشینه رفت، بررسی کرده‌اند. وجه غالب یافته‌های این مطالعات از اثربخشی بالای شبکه‌های اجتماعی بر ابعاد مشارکت سیاسی حکایت دارد که با یافته‌های این پژوهش منطبق است. اما مؤلفه مردم‌سالاری به عنوان بعدی از قدرت و دخالت‌های بزرگ برای دمکراتیزه کردن کشورها در منابع داخلی برخلاف منابع خارجی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به عبارتی منابع مذکور کمتر به منشأ اثر توجه کرده‌اند. پژوهش حاضر جزء معدود پژوهش‌های دانشگاهی است که واحد تحلیل آن سطح کشور است و به دلیل سنجش هم‌زمان نقش تمامی ابعاد فناوری‌های نوین ارتباطی بر مؤلفه‌های قدرت؛ گسترش دموکراسی در فضای بین‌الملل و توسعه مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران، امکان مقایسه نتایج جنبه‌های مختلف رسانه‌های نوین و دسترسی به اطلاعات مناسب و منسجم را برای علاقمندان فراهم می‌کند.

۲. مبانی مفهومی و نظری

۲-۱. قدرت

قدرت در تعریفی عام، توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران و یا اعمال نفوذ بر ایشان با هدف تغییر اراده و رفتار آنان در جهت دستیابی به اهداف مورد نظر است (نقبایی، ۱۳۸۷). قدرت سایبری یکی از مهمترین زمینه‌های جدید قدرت در سیاست جهانی است (یوسفی کوپایی؛ یزدانی و امیدی، ۱۳۹۷، ص. ۱۶۸). فضای مجازی در این میان به عنوان مهمترین حوزه در اعمال قدرت مطرح می‌باشد (Nye, 2010). منابع قدرت عموماً در حال تغییر است؛ که مهمترین آنها در جدول زیر آمده است.

جدول شماره (۱): منابع عمده قدرت از نظر روزنا^۹

منابع عمده قدرت در قرون ۱۶ تا ۲۱	
قرن شانزدهم	شمش طلا، تجارت استعماری، ارتش‌های متشکل از سربازان مزدور، پیوند سیاسی سلسله‌های پادشاهی
قرن هفدهم	تجارت و بازارهای سرمایه، حمل و نقل و نیروی دریایی
قرن هجدهم	جمعیت، کشاورزی، صنعت مناطق روستایی، دستگاه دولتی، ارتش
قرن نوزدهم	ظرفیت صنعتی، همبستگی سیاسی، امور مالی و اعتباری، نیروی دریایی، هنجارهای لیبرالی، جغرافیا
قرن بیستم	بزرگی اقتصاد ملی، پیشتازی در حوزه علمی و فنی به‌ویژه فیزیک هسته‌ای، ائتلاف‌ها و رژیم‌های بین‌المللی
قرن بیست‌ویکم	فناوری اطلاعات و توانایی اطلاعاتی، شبکه‌های جهانی، ارتباطات، شرکت‌های چندملیتی

(منبع: روزنا، ۱۳۹۰، ص. ۱۸۲)

۲-۲. جابجایی قدرت

مفهوم جابجایی در این مقاله بیشتر معطوف به جابجایی در ماهیت پدیده‌ها است. تافلر^۶ قائل به دو گونه جابجایی است: جابجایی به معنای انتقال قدرت از ظرفی به ظرف دیگر، و جابجایی در مفهوم و ماهیت قدرت (تافلر، ۱۳۹۴). نای^۷ نیز بر دو مقوله انتقال قدرت^۸ و انتشار قدرت^۹ تأکید دارد و معتقد است امروزه بسیاری از امور در جهان، خارج از

کنترل دولت‌ها در حال رخ دادن است (Nye, 1990). به نظر نگارنده، سخن نای به کنشگران جدید اشاره داشته و استفاده از مفهوم جابجایی در قدرت کنایه از قابلیت‌های وسیع فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در دگرگون‌سازی پدیده‌های پیرامون است.

۲-۳. فناوری‌های نوین ارتباطی

فناوری‌های نوین ارتباطی ترکیبی از فناوری‌های ارتباط جمعی، انفورماتیک و ارتباطات از راه دور است و از آن به رسانه‌های جدید یاد می‌شود. دیجیتالی بودن، تعاملی بودن، دسترسی گسترده شهروندان و تمرکززدایی ویژگی‌هایی هستند که این فناوری‌ها را از وسایل ارتباطی قدیمی کاملاً متمایز می‌سازد (حسینی پاک‌دهی، ۱۳۷۳، ص. ۴۱). در این تحقیق شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی تحت وب و موبایلی به عنوان ابزارهای ارتباطی نوین مورد بررسی قرار گرفته است.

۲-۴. دموکراسی و فناوری‌های نوین ارتباطی

در سه دهه اخیر، گسترش و نفوذ فناوری اطلاعات و ارتباطات با تأثیر بر بنیان‌های اساسی جوامع، زمینه تغییرات و تحولات وسیع در نظام اجتماعی را فراهم کرده است. استفاده جناح‌های سیاسی از اینترنت در زمان انتخابات نمونه ملموس و قابل‌درک از مقوله دموکراسی سایبر است. شبکه‌های اجتماعی مجازی و موبایلی با تأثیر بر نگرش مردم و مشارکت آن‌ها در امور سیاسی به توسعه جنبه‌های مختلف مردم‌سالاری در جوامع مختلف کمک می‌کنند. فعالیت فیسبوک و توییتر در مصر و تونس نمونه بارزی از نقش رسانه‌های اجتماعی در تسهیل انقلاب کشورهای عربی است (Howard; Duffy and Freelon, 2011). در این بین نقش کشورهای غربی و صاحب فناوری ارتباطاتی در گسترش نظام‌های دموکراتیک در کشورهای مختلف قابل بررسی است. تحلیل‌گران با اشاره به نقش مستقیم دولت آمریکا در گسترش ناآرامی‌ها در انتخابات ریاست جمهوری ایران به سال ۱۳۸۸، بر مأموریت سازمان سیا برای تغییر نظام سیاسی ایران با استفاده از ظرفیت‌های فضای سایبر تأکید دارند (بابک، ۱۳۸۸، ص. ۸۶).

۲-۵. نظام بین‌الملل

در خصوص تحلیل مبانی نظام بین‌الملل رویکردهای متنوعی طرح و ارائه شده است که با توجه به رویکرد ترکیبی اتخاذ شده در این پژوهش، دو رویکرد واقع‌گرایی و

لیبرالیستی، به شرح زیر معرفی می‌گردد:

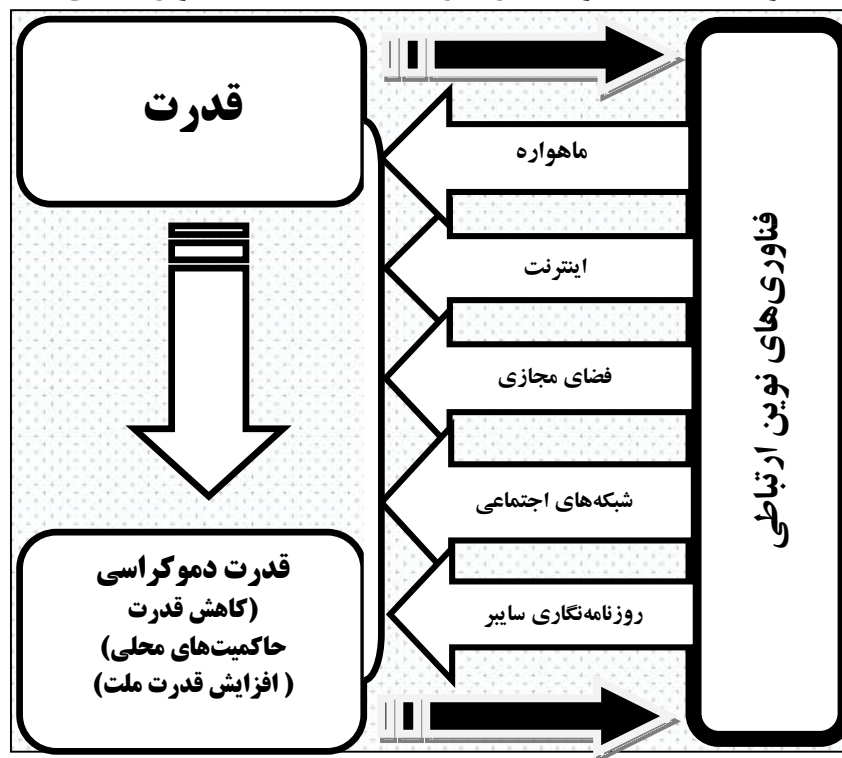
الف. واقع‌گرایی: از منظر واقع‌گرایان، «امنیت» اصلی‌ترین مسئله، «قدرت» مهمترین ابزار، «دولت» مهمترین بازیگر و «جنگ» بارزترین جلوه بروز ناامنی در عرصه نظام بین‌الملل است (یزدان فام، ۱۳۸۶، ص. ۷۳۱). آنها به نقش‌آفرینی بازیگران غیردولتی در سیاست جهانی چندان اعتقادی ندارند. در واقع نگاه واقع‌گرایان به توسعه فناوری‌های نوین ارتباطی، نگاهی کاملاً ابزاری می‌باشد. اما گسترش فناوری اطلاعات در دهه‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰، علاوه بر دولت‌ها، توانمندی فعالان حوزه جنبش‌های اجتماعی فراملی و تروریسم را نیز افزایش داد (روزنا، ۱۳۹۵، ص. ۲۲). نظریه‌پردازان رئالیسم ساختاری، تحولات ساختاری در سیاست جهانی از جمله تجزیه و فروپاشی شوروی و تغییر جهت بسیاری از کشورهای در حال توسعه از نظام اقتدارگرا به سمت مردم‌سالاری را نتیجه تغییرات اساسی در ساختار تولید، فناوری و ارتباطات و تحولات نظام بین‌الملل می‌دانند (Waltz, 1979؛ مورگنتا، ۱۳۸۴، ص. ۲۱۵).

ب. لیبرالیسم: طرفداران لیبرالیسم بر این باورند که صلح، نه بواسطه موازنه قدرت بلکه از طریق گسترش حکومت‌های دموکراتیک در جهان میسر خواهد شد. از این رو آنها بر گسترش روابط با سایر کشورها و پذیرش بازیگران غیردولتی خارج از چارچوب حکومت تأکید دارند (شیهان، ۱۳۸۸، ص. ۲۴). از دیدگاه ایشان امروزه توانمندی دولت‌ها صرفاً به چگونگی به‌کارگیری فناوری وابسته نیست بلکه در لزوم تعامل آن با فعالان سیاسی دیگری است که این ابزار را در اختیار دارند. انتشار و نفوذ فناوری‌های اطلاعات توانایی شهروندان را بالا برده و اقتدار دولت‌ها را کم کرده و در نتیجه کارکنترل ملت‌هایی که مطالبات رفاه‌جویانه دارند و گروه‌های تروریستی را با مشکل مواجه کرده است (روزنا، ۱۳۹۵، ص. ۲۴). شبکه‌ها زمینه را برای نقش‌آفرینی کنشگران غیردولتی در سیاست جهانی فراهم آورده‌اند. برای مثال کوهن تصریح دارد که تحولات فناورانه در بی‌ثبات‌سازی دولت‌ها نقش داشته‌اند (Keohane, 1984). در مجموع برنامه‌های دولت‌های لیبرالیستی در ایجاد تعدد مجاری ارتباطی میان دولت‌ها، که بخش اعظم آن از طریق گسترش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات رخ داده، نفوذپذیری و چندپاره‌گی حاکمیت ملی دولت‌ها را به‌دنبال داشته است.

۲-۵. نظام بین‌الملل

با عنایت به مبانی قدرت، مؤلفه‌های تأثیرگذار از فناوری‌های نوین ارتباطی و ساخت ترکیبی نظام بین‌الملل، می‌توان الگوی تحلیل پژوهش حاضر را به شکل زیر ترسیم نمود:

نمودار شماره (۱): الگوی تحلیل تأثیرگذاری‌های فناوری‌های نوین ارتباطی



(طراحی توسط نویسندگان)

بر این اساس تأثیرات «فناوری‌های نوین ارتباطی» با پنج عنصر؛ «ماهواره، اینترنت، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی و روزنامه‌نگاری سایبری» بر مؤلفه‌های قدرت، مورد تحلیل قرار گرفت.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر به شیوه توصیفی - تحلیلی و با روش کمی صورت گرفته است. از منظر

هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات، از نوع پیمایشی به‌شمار می‌رود. این پژوهش در زمستان سال ۱۳۹۷ در سطح کشور اجرا شده است. جامعه آماری پژوهش دارندگان مدارج تحصیلی دکتری و کارشناسی ارشد متشکل از استادان دانشگاه، دانشجویان، کارشناسان و کارکنان ارشد سازمان و مراکز صداوسیما جمهوری اسلامی ایران است. حجم نمونه به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای سیستماتیک بر اساس جدول مورگان ۳۷۹ نفر برآورد گردید و در راستای افزایش ضریب دقت، حجم نمونه به ۴۰۲ نفر افزایش یافت. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته است و از آنجایی که ابزار محقق ساخته به اندازه ابزارهای استاندارد شده از قابلیت اعتبار برخوردار نیست (کریلینجر، ۱۳۸۲، ص. ۱۱) لذا پس از طراحی و تدوین سؤال‌ها، روایی محتوای پرسشنامه با ضریب (لاوشه) و استفاده از نظرات تخصصی ۱۲ نفر، ۰/۵۹ محاسبه گردید و میزان پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ به دست آمد. این پرسشنامه حاوی ۳۲ سؤال است که بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت از بسیار کم تا بسیار زیاد اندازه‌گیری شده است. برای آزمون فرضیه تحقیق از سؤال‌های عام و خاص زیر استفاده شده است:

سؤال‌های عام: فناوری‌های نوین ارتباطی به چه میزان در...

یک. گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد؟

دو. فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم نقش دارد؟

سه. کاهش قدرت دولت نقش دارد؟

چهار. گسترش آزادی بیان نقش دارد؟

پنج. گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد؟

شش. کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد؟

سؤال‌های خاص: فناوری‌های نوین ارتباطی به چه میزان در...

یک. گسترش ابعاد مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران نقش دارد؟

دو. افزایش مشارکت سیاسی شهروندان ایرانی نقش دارد؟

سه. افزایش بیان مطالبات سیاسی مردم ایران نقش دارد؟

چهار. افزایش اطلاعات و آگاهی مردم ایران نقش دارد؟

پنج. گسترش مشارکت سیاسی و اجتماعی مردم ایران نقش دارد؟ شایان ذکر است، پراکندگی داده‌ها و اهمیت تبیین دقیق آن باعث گردید تا استفاده از روش تحلیل عاملی برای بررسی فرضیه در اولویت قرار گیرد. تحلیل عاملی به ترتیب، از چهار مرحله آزمون بارتلت^{۱۰} (برای تعیین ضریب همبستگی و میزان نمونه)، روش استخراجی^{۱۱} (برای تعیین مقادیر ویژه)، تشریح واریانس‌ها^{۱۲} (تعیین مقادیر ویژه و میزان تغییرپذیری متغیرها) و ماتریس چرخشی^{۱۳} اجزاء (برای تعیین میزان دقیق بارهای عاملی متغیرها) تشکیل شده است که برای پرهیز از طولانی شدن مطلب، فقط به بخش ماتریس چرخشی که بیانگر نتایج آزمون است اشاره می‌گردد. همچنین جهت تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق از آماره‌های توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، واریانس) و آماره‌های تحلیلی از تحلیل عاملی استفاده گردید. در این تحقیق رابطه فناوری‌های نوین ارتباطی با تمرکز بر شبکه‌های ماهواره‌ای، اینترنت و فضای مجازی به عنوان متغیر مستقل، با جابجایی قدرت به عنوان متغیر وابسته بررسی شد. برای دستیابی به نتایج معتبر و امکان هر چه بیشتر مقایسه سنج‌ها، تأثیر جنبه‌های مختلف فناوری بر مردم‌سالاری بررسی شد. پس از استخراج داده‌ها به کمک نرم‌افزار آماری SPSS (نسخه ۲۲) نسبت به تجزیه و تحلیل داده‌ها اقدام گردید.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. یافته‌های توصیفی

اکثریت پاسخگویان، میزان تحصیلات خویش را در حد فوق لیسانس عنوان داشته‌اند (۶۱/۴ درصد). ضمناً ۲۵/۴ درصد نیز دارای مدرک تحصیلی لیسانس و ۱۳/۲ درصد دیگر نیز دارای مدرک تحصیلی دکترا هستند.

اکثریت نسبی پاسخگویان، رشته تحصیلی خویش را علوم ارتباطات (۱۸/۹ درصد) و خبرنگاری (۱۸/۴ درصد) عنوان داشته‌اند. ضمن آنکه ۱۶/۹ درصد از آنان نیز پژوهشگری را به عنوان رشته تحصیلی عنوان نموده‌اند.

اکثریت نسبی پاسخگویان را شاغلین در استان تهران به خود اختصاص داده‌اند (۴۶/۸ درصد). همچنین شاغلین در استان‌های گیلان، هرمزگان و قزوین هر کدام به ترتیب با ۹ درصد، ۸/۵ درصد و ۶/۵ درصد، در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

۴-۲. توصیف آماری متغیرهای تحقیق

تأثیر فناوری‌های نوین بر مؤلفه‌های جابجایی قدرت در جدول زیر تبیین شده است:

جدول شماره (۲): بررسی توصیفی مؤلفه دموکراسی

مقوله	درصد							
	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین	انحراف معیار	واریانس
شبکه‌های ماهواره‌ای	۱	۶/۵	۳۴	۴۷/۵	۱۱	۳/۶۱	۰/۸۰۵۹۳	۰/۶۵۰
فضای مجازی	---	۲/۵	۲۲/۶	۵۰/۳	۲۴/۶	۳/۹۷	۰/۷۵۷۲۳	۰/۵۷۳
شبکه‌های اجتماعی	---	۸/۵	۳۰/۲	۳۶/۷	۲۴/۶	۳/۷۷	۰/۹۱۶۷۵	۰/۸۴۰
اینترنت	۳	۹/۵	۴۴/۲	۳۱/۲	۱۲/۱	۳/۴۰	۰/۹۲۴۴۵	۰/۸۵۵
روزنامه‌نگاری سایر	۳/۵	۱۷/۶	۴۱/۲	۲۷/۶	۱۰/۱	۳/۲۳	۰/۹۷۱۵۵	۰/۹۴۴
میانگین (جمع)	۰/۵	۴/۵	۳۸	۴۸	۹	۳/۶۰	۰/۷۳۵۰۷	۰/۵۴۰

نتیجه آمار توصیفی در مورد مؤلفه مردم‌سالاری نشان می‌دهد، میانگین پاسخ‌ها در حد متوسط به بالا (زیاد) است. در عین حال پایین‌ترین میانگین (با میانگین ۳/۲۳ و انحراف معیار ۰/۹۷۱۵۵) متعلق به روزنامه‌نگاری سایبری و بالاترین آن (با میانگین ۳/۹۷ و انحراف معیار ۰/۷۵۷۲۳) مربوط به فضای مجازی است. بنابراین فناوری‌های نوین ارتباطی در حد زیادی در گسترش مردم‌سالاری نقش دارند.

۴-۳. یافته‌های استنباطی

فناوری‌های نوین ارتباطی در جابجایی قدرت از طریق گسترش مردم‌سالاری در نظام بین‌الملل نقش دارند.

جدول شماره (۳): نتیجه آزمون بارتلت و شاخص کایزر، مایر، اولکین (KMO)

آزمون بارتلت	
891.	شاخص کفایت نمونه توسط آزمون کایزر، مایر و اولکین
9065.872	تقریب کی دو
496	درجه آزادی
.000	ضریب همبستگی

به منظور بررسی این فرضیه و در راستای شناسایی مؤلفه‌های فناوری‌های نوین ارتباطی مؤثر بر جابجایی قدرت از تحلیل عاملی استفاده شد. نتایج بیانگر نتیجه آزمون بارتلت که تقریبی از آماره کای دو است، نشان داده است. مقدار sig (ضریب همبستگی) آزمون بارتلت، کوچک‌تر از ۵ درصد است (۰/۰۰۰) و مبین این نکته است که تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار، مدل عاملی، مناسب است و فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی رد می‌شود. همچنین شاخص KMO با مقدار ۰/۸۹۱ در ابتدای این جدول آمده است و به دلیل آن که مقدارش نزدیک به یک است، لذا تعداد نمونه (تعداد پاسخ‌دهندگان) برای تحلیل عاملی کافی است.

جدول شماره (۴): ماتریس تحلیل عاملی ابعاد گسترش دموکراسی

عامل‌های تحقیق						گویه‌های سنجش
روزنامه‌نگاری الکترونیک	اینترنت	شبکه‌های اجتماعی	فضای مجازی	تلویزیون ماهواره‌ای فارسی‌زبان	تلویزیون‌ماهواره‌ای	
6	5	4	3	2	1	
.038	.713	.177	.129	.131	.036	۱- در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.
.019	.789	.094	.110	.202	.008	۲- در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.
.274	.637	.185	.093	.189	.157	۳- در کاهش قدرت دولت و انتقال آن به مردم نقش دارد.
.092	.733	.031	.150	.170	.231	۴- در گسترش آزادی بیان نقش دارد.
-.009	.761	.104	.098	.340	.177	۵- در گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.
.329	.551	.062	.131	.281	.311	۶- در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.
.757	.303	.002	.090	.063	.035	۷- در گسترش ابعاد دموکراسی در جمهوری اسلامی ایران نقش دارد

عوامل های تحقیق						گویه‌های سنجش
روزنامه‌نگاری الکترونیک	اینترنت	شبکه‌های اجتماعی	فضای مجازی	تلویزیون ماهواره‌ای فارسی زبان	تلویزیون ماهواره‌ای	
6	5	4	3	2	1	
-184	.287	.144	.111	.725	.190	۸- در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.
-067	.228	.131	.123	.728	.307	۹- در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.
.294	.200	.121	.139	.617	.272	۱۰- در کاهش قدرت دولت و انتقال آن به مردم نقش دارد.
.297	.186	.149	.083	.708	.212	۱۱- در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.
.161	.175	.082	.151	.799	.128	۱۲- در گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.
-054	.213	.077	.048	.728	.287	۱۳- در گسترش آزادی بیان نقش دارد.
-049	.144	.351	-021	.645	.163	۱۴- باعث افزایش مشارکت سیاسی شهروندان ایرانی شده است.
-132	.238	.228	.131	.147	.790	۱۵- در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.
-025	.195	.172	.140	.306	.770	۱۶- در گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.
-059	.190	.085	.174	.261	.820	۱۷- در گسترش آزادی بیان نقش دارد.
.280	.054	.164	.143	.279	.793	۱۸- در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.
.042	.197	.091	.167	.267	.810	۱۹- در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.
.144	.030	.179	.217	.365	.724	۲۰- در افزایش بیان مطالبات سیاسی مردم ایران نقش دارد.

عوامل های تحقیق						گویه‌های سنجش
روزنامه‌نگاری الکترونیک	اینترنت	شبکه‌ها یا اجتماعی	فضای مجازی	تلویزیون ماهواره‌ای فارسی زبان	تلویزیون ماهواره‌ای	
6	5	4	3	2	1	
-113	.159	.749	.331	.123	.182	۲۱- در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.
-002	.143	.792	.306	.185	.076	۲۲- در گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.
-060	.187	.494	-.021	.099	.098	۲۳- در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.
.144	.074	.785	.303	.123	.170	۲۴- در گسترش آزادی بیان نقش دارد.
.271	.074	.675	.406	.171	.183	۲۵- در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.
.042	-.042	.712	.410	.194	.179	۲۶- در افزایش اطلاعات و آگاهی مردم ایران نقش سازنده‌ای دارد
-231	.227	.364	.768	.030	.174	۲۷- در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.
.019	.178	.247	.811	.098	.135	۲۸- در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.
.126	-.175	.133	.324	-.088	.339	۲۹- در گسترش آزادی بیان نقش دارد.
.209	.129	.183	.782	.113	.221	۳۰- در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.
.063	.178	.202	.836	.105	.124	۳۱- در گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.
.051	.101	.235	.796	.187	.172	۳۲- در گسترش مشارکت سیاسی و اجتماعی مردم ایران نقش دارد.

۴-۴. تحلیل یافته‌ها

با توجه به نتیجه تحلیل عاملی بر روی ۳۲ متغیر مؤثر بر جابجایی قدرت از طریق گسترش مردم‌سالاری در نظام بین‌الملل، شش عامل به عنوان عامل‌های اصلی شناسایی شد که بیش از ۷۱ درصد متغیر جابجایی قدرت را تبیین می‌کنند. این ۶ عامل ناهمبسته هستند اما همبستگی بین ۳۲ متغیر یاد شده را توجیه می‌کنند.

اول. تلویزیون‌های فراسرزمینی (ماهواره)

دوم. تلویزیون‌های فراسرزمینی (ماهواره‌های فارسی‌زبان)

سوم. فضای مجازی

چهارم. شبکه‌های اجتماعی مجازی

پنجم. اینترنت

ششم. روزنامه‌نگاری سایبری

از میان عوامل مورد بررسی، عامل تلویزیون‌های فراسرزمینی (شبکه‌های ماهواره‌ای)، اینترنت و فضای مجازی به ترتیبی بیشترین سهم را در جابجایی قدرت ایفاء کرده‌اند. بنابراین، نتایج حاصل از تحلیل عاملی، ضمن تبیین فرضیه پژوهش نشان می‌دهد؛ فناوری‌های نوین ارتباطی از طریق گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی، فراگیر شدن مطالبات مردم‌سالارانه در جامعه، کاهش قدرت دولت و انتقال آن به مردم، گسترش آزادی بیان، گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراض‌های مدنی و کاهش انحصار دولت‌ها و افزایش آزادی رسانه‌ها بر گسترش دموکراسی در عرصه بین‌الملل نقش ایفاء می‌کنند. همچنین نتایج تحلیل عاملی در خصوص نقش شش عامل یاد شده بر گسترش دموکراسی با تأثیر بر متغیرهای شماره ۷، ۱۴، ۲۰، ۲۶ و ۳۲ نشانگر آن است که شبکه‌های اجتماعی تحت وب و موبایلی از طریق افزایش اطلاعات و آگاهی و گسترش آزادی‌های سیاسی و مدنی مردم در گسترش ابعاد مردم‌سالاری در ایران، بیشترین نقش را ایفاء می‌کند.

با نگاهی به عمده‌ترین آثار فناوری‌های نوین ارتباطی در مطالعات محققان پیشین، به‌واقع اینگونه می‌توان بیان نمود که با وقوع انقلاب در حوزه فناوری‌های ارتباطی، نوع نوینی از جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای شکل گرفته است که نقاط اتصال این شبکه‌ها را گروه‌ها و نهادهای مدنی، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، جنبش‌های اجتماعی، فعالان سیاسی، گروه‌های مخالف حکومت‌ها شکل می‌دهند و این نقاط از طریق اطلاعات و

اخباری که در شبکه جریان می‌یابد، به هم متصل شده و آثار مثبت و منفی فراوانی را برای جوامع مختلف ایجاد کرده‌اند. این فناوری‌ها دارای مرکز و رأس نبوده و گروه‌ها و فعالان سیاسی می‌توانند از هر نقطه اتصال وارد شبکه شده و افکار عمومی را بسیج نمایند. در این راستا برخی از نظریه‌پردازان علوم ارتباطات از کلیدواژه‌های تله دموکراسی یا دموکراسی از راه دور استفاده می‌نمایند. منظور آنکه؛ رسانه‌های نوین پادزهر آزادی را به چهار گوشه جهان اشاعه داده و با انعکاس واقعیت‌ها و اطلاعات سیاسی، بیدارسازی سیاسی و یا قلب حقایق، به فرآیند گسترش دموکراسی واقعی و یا ترویج ایدئولوگ‌های مدنظر در سطح جهان با سرعتی باورناپذیر اقدام می‌کنند. ریچارد کی مور^{۱۴} استفاده جناح‌های مختلف سیاسی از بستر فضای مجازی و اینترنت را در مبارزات انتخاباتی نمونه بارز سایبر دموکراسی عنوان می‌کند (روشندل، ۱۳۸۴).

امروزه کارشناسان سیاست خارجی بسیاری از کارکردهای سنتی را به روزنامه‌ها و رسانه‌ها واگذار کرده‌اند و بدون حضور فعال در رسانه‌ها و محیط سایبر، بختی برای کسب حمایت وسیع ندارند (خرازی آذر، ۱۳۹۲، ص. ۶۱). قابلیت‌های فضای مجازی همراه با تماس مستقیم میلیاردها کاربر باعث شده تا بازیگران سیاسی اعم از دولت‌ها، احزاب و اشخاص حقیقی، فضای مزبور را به عرصه رقابت و عمل سیاسی تبدیل نمایند. مهم‌ترین عرصه‌های عمل سیاسی در فضای سایبر فرآیندهای دموکراتیک نظیر انتخابات دموکراسی الکترونیکی، فرآیندهای تصمیم‌گیری، تبلیغات و تأثیرگذاری بر افکار عمومی و کاربران اینترنت برای کسب مقبولیت سیاسی و نیز تضعیف موقعیت و مقبولیت سیاسی حکومت‌ها و بازیگران رقیب نزد شهروندان می‌باشد. به همین خاطر هم‌زمان با افزایش ضریب نفوذ در کشورها در سال‌های اخیر فضا سازی در شبکه اینترنت به نحو قابل توجهی در انتخابات کشورهای نظیر ایران مورد بهره‌برداری قرار گرفته است (دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، ۱۳۸۸).

یافته‌های پژوهشی حاکی است؛ فناوری‌های نوین ارتباطی در سپهر رسانه‌ای و ارتباطی جهان بر جابجایی قدرت از فضای حقیقی به فضای مجازی به عنوان یکی از ابعاد قدرت در قرن ۲۱ تأثیرگذار بوده است. همان‌گونه که یافته‌ها نشان داد عامل‌های فناوری از یک‌سو با تأثیر بر فراگیر شدن مطالباتی چون گسترش آزادی بیان و اعتراضات مدنی، به فعالیت‌ها و مشارکت‌های مردمی در امور سیاسی دامن می‌زند و

از سوی دیگر با کاهش قدرت انحصار دولت‌ها و آزادی عملکرد رسانه‌ها در گسترش مردم‌سالاری در عرصه بین‌الملل نقش ایفاء می‌کند. نتایج تحقیقات میدانی مانوئل کاستلز (۱۳۹۶) گویای همین نظر است که شکل‌گیری و گسترش دامنه فعالیت جنبش‌های اجتماعی سال‌های اخیر تا حد زیادی مرهون ابزارهای ارتباطی و اطلاعاتی است. کاستلز در تحقیقاتی که دو سال به طول انجامید علل و ابزارهای شکل‌گیری و گسترش جنبش‌های اجتماعی در آفریقا، آسیا، آمریکا و اروپا را بررسی کرده است. پتیت (۲۰۰۴) نیز بر نقش اینترنت و فضای مجازی در بسیج توده‌های مردمی از طریق انتشار گسترده و سریع اطلاعات اشاره می‌کند. نتایج مطالعات سراج (۱۳۹۱) با موضوع بررسی مقایسه‌ای نفوذ فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در خاورمیانه بزرگ با محوریت یمن و عربستان، این مطلب را تبیین می‌کند که تکنولوژی‌های نوین ارتباطی در وقایع بهار عربی نقشی تسهیل‌کننده داشته‌اند و در صورت نبود شبکه‌های اجتماعی مجازی زمان وقوع این جنبش‌ها نیز با تعویق مواجه می‌شد.

۵. استنباط‌های تحلیلی

در جدول شماره ۵ عوامل مؤثر در پدیده جابجایی قدرت و همچنین مؤلفه‌های مرتبط با هر عامل ارائه شده است. برای هر حوزه فرضیه‌ای سامان‌دهی شده که از نحوه تأثیرگذاری و میزان آن حکایت دارد:

جدول شماره (۵): گویه‌های تحقیق و نتایج مرتبط با آنها

عامل‌ها	ردیف	گویه‌های سنجش نظریه‌های حمایتی - تبیین فرضیه‌های تحقیق	نتایج تحقیق
فصل پنجم نتیجه‌گیری	۱	در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.	به عنوان زیرساخت همگرایی رسانه‌ها، کمک به افزایش قدرت نظامی و خلق بعد جدیدی از قدرت تحت عنوان قدرت نرم
	۲	در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.	در گسترش مردم‌سالاری در کشورهای مختلف نقش برجسته‌ای ایفاء کرده است.
	۳	در کاهش قدرت دولت و انتقال آن به مردم نقش دارد.	«اینترنت در قیاس با سایر کشورها در گسترش ابعاد مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران نقش زیادی نداشته است»
	۴	در گسترش آزادی بیان نقش دارد.	
	۵	در گسترش آزادی سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.	

عامل‌ها	ردیف	گویه‌های سنجش‌تنظریه‌های حمایتی - تبیین فرضیه‌های تحقیق	نتایج تحقیق
ماهوره‌های فارسی زبان	۶	در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.	دموکراتیزاسیون، راه‌برد غرب‌برای جهانی‌سازی رسانه‌ها مهمترین ابزار آن هستند. با توجه به نظریه جوزف نای (۲۰۱۰)، ماهواره‌های فارسی زبان ابزار قدرت نرم نظام سرمایه‌داری برای پیروزی در جنگ بدون خونریزی در نبرد با نظام جمهوری اسلامی است. این ماهواره‌ها با تأثیر بر نگرش افکار عمومی، مطالبات مردم را گسترش می‌دهند.
	۷	در گسترش دموکراسی در جمهوری اسلامی ایران نقش دارد.	
	۸	در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.	
	۹	در فراگیرشدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.	
	۱۰	در کاهش قدرت دولت و انتقال آن به مردم نقش دارد.	
	۱۱	در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.	
	۱۲	در گسترش آزادی سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.	
شبکه‌های ماهواره‌ای	۱۳	در گسترش آزادی بیان نقش دارد.	این شبکه‌ها قبل از همگرایی رسانه‌ها، غیر تعاملی بودند و به عنوان ابزار در جهت تحکیم قدرت دولت‌ها و صدور فرآورده‌های اقتصادی و فرهنگی استفاده می‌شدند اما از دهه ۱۹۸۰م، با تعاملی شدن به یکی از مهمترین ابزار قدرت‌های جهانی برای تغییر فضای سیاسی در کشورهای مختلف، به ویژه غیرهمسو تبدیل شدند.
	۱۴	باعث افزایش مشارکت سیاسی شهروندان ایرانی شده است.	
	۱۵	در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.	
	۱۶	در گسترش آزادی سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.	
	۱۷	در گسترش آزادی بیان نقش دارد.	
	۱۸	در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.	
	۱۹	در فراگیرشدن مطالبات دموکراتیک مردم در ایران نقش دارد.	
شبکه‌های اجتماعی	۲۰	در افزایش بیان مطالبات سیاسی مردم ایران نقش دارد.	از طریق تأثیر بر قدرت دولت‌ها به ظهور کنش‌گران غیردولتی در عرصه بین‌الملل دامن می‌زند. مطالعات جعفری و روحانی (۱۳۹۳)، سراج (۱۳۹۱)، هرسیچ، ابراهیمی‌پور، رهبر
	۲۱	در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.	
	۲۲	در گسترش آزادی سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.	

عامل‌ها	ردیف	گویه‌های سنجش‌نظریه‌های حمایتی - تبیین فرضیه‌های تحقیق	نتایج تحقیق
	۲۳	در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.	قاضی و ملکان (۱۳۹۲) نشان داد شبکه‌های اجتماعی از طریق افزایش آگاهی مردم بر مشارکت آنها در امور سیاسی به ویژه انتخابات نقش دارد.
	۲۴	در گسترش آزادی بیان نقش دارد.	
	۲۵	در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.	
	۲۶	در افزایش اطلاعات و آگاهی مردم ایران نقش سازنده دارد.	
فضای مجازی	۲۷	در گسترش مشارکت مردم در امور سیاسی نقش دارد.	آزادی‌گرایان با آگاهی از جایگاه فناوری ارتباطات و اطلاعات در قرن ۲۱، حفظ قدرت و تأمین منافع خود را در گرو ارتباط با دولت‌ها و سازمان‌های خصوصی می‌دانند و در مسیر جهانی‌سازی، گسترش نظام مردم‌سالاری دلخواه را از طریق این فضا دنبال می‌کنند. «فضای مجازی در گسترش مشارکت سیاسی مردم ایران نیز نقش زیادی دارد».
	۲۸	در فراگیر شدن مطالبات دموکراتیک مردم در جامعه نقش دارد.	
	۲۹	در گسترش آزادی بیان نقش دارد.	
	۳۰	در کاهش انحصار دولت‌ها و آزادی رسانه‌ها نقش دارد.	
	۳۱	در گسترش آزادی‌های سیاسی و اعتراضات مدنی نقش دارد.	
	۳۲	در گسترش مشارکت سیاسی اجتماعی مردم ایران نقش دارد.	
روزنامه نگاری		در گسترش دموکراسی در جمهوری اسلامی ایران نقش دارد *به دلیل نقش پایین سایر گویه‌ها، از ذکر سایر سؤال‌ها خودداری شد.	از منظر پاسخگویان در رابطه با گسترش مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران نقش برجسته دارد.

بر این اساس می‌توان چنین ادعا نمود که: فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، مرزهای اقلیمی و جغرافیایی را از دایره قدرت دولت‌ها و حکومت‌ها خارج ساخته و حصارهای فرهنگی را درهم ریخته‌اند. رسانه‌های نوین به خصوص شبکه‌های ماهواره‌ای و فضای مجازی در تغییر مناسبات و جابجایی قدرت بین دولت‌ها و ملت‌ها نقش بارزی ایفاء می‌کنند. آنها از یک سو از طریق ارتباط بین عناصر مختلف گفتمان مردم‌سالاری به تولید رفتارها و سیاست‌های مردم‌سالارانه دامن می‌زنند و از سوی دیگر

فضای مناسبی را برای احیاء ابعاد از دست رفته مشارکت سیاسی و مردم‌سالاری در جوامع در حال توسعه فراهم می‌کنند. انتقال و اجرای بخش زیادی از فعالیت گروه‌ها و نهادهای مردم‌سالار از طریق اینترنت و شبکه‌های اجتماعی باعث ایجاد نوع جدیدی از مردم‌سالاری تحت عنوان مردم‌سالاری سایبری شده است. نقش‌آفرینی عمیق تحولات فناورانه بر توزیع و توسعه ابعاد گوناگون قدرت نظیر: دیپلماسی، دموکراسی، دولت‌ها و کنشگران غیردولتی سبب شده است تا صاحب‌نظران از این فرآیند تحت عنوان جابجایی قدرت یاد کنند. نکته حائز اهمیت رویکرد دولت‌های غربی در استفاده از قابلیت‌های فناوری‌های اطلاعاتی در راستای گسترش نظام‌های مردم‌سالار مبتنی بر مکاتب لیبرالیستی در کشورهای مختلف است که با افزایش گرایش‌های عمومی جهت استفاده از فضای مجازی برای رسیدن به نظام مردم‌سالار، چالش بزرگی را برای دولت‌ها و ملت‌های مستقل فراهم کرده است.

نتیجه‌گیری

برخلاف بیشتر پژوهش‌ها که به دلایل محدودیت‌های تحقیق، برخی از عامل‌های فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات را مورد بررسی قرار داده‌اند در این پژوهش سعی شده نقش تمامی عامل‌های فناوری‌های نوین ارتباطی بر دو مؤلفه قدرت و مردم‌سالاری بررسی شود. درعین حال با طراحی سؤال‌هایی در پرسشنامه، میزان نقش‌آفرینی ابعاد این فناوری‌ها بر گسترش مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران نیز مورد مطالعه قرار گرفته است. بر این اساس مشخص شد از میان عامل‌های فناوری‌های نوین ارتباطی، عامل اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی بر ابعاد دموکراسی در جمهوری اسلامی ایران نقش بیشتری ایفاء کرده‌اند.

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد که تحولات سیال‌گونه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی و تأثیر بلافصل آن بر تحولات جهانی، قدرت و قابلیت‌های روزافزون این پدیده مورد توجه ویژه قرار گیرد. توضیح آنکه استفاده جنبه‌های قدرت سخت و نرم این فناوری به عنوان قدرت یا سلاح در دکترین امنیتی و نظامی کشورهای مختلف به‌ویژه دولت آمریکا قرار گرفته است. این کشور به‌طور رسمی از سال ۱۳۸۸ استفاده وسیع از شبکه‌های اجتماعی تحت وب و موبایلی را برای دستکاری افکار عمومی و

بسیج افراد ناراضی برای تغییر حکومت جمهوری اسلامی ایران آغاز کرده است. نکته حائز اهمیت در این امر نهفته است که سازندگان این تکنولوژی با آگاهی کامل از نقش هوشمندانه این فناوری در دستکاری قدرت، توزیع و تکثیر و جابجایی قدرت در حال بهره‌برداری از قابلیت‌های آن برای دستیابی به نظم نوین در جامعه جهانی مورد نظر هستند. این امر مسئولیت دولت‌های مستقل به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران را که در قله پیکار با سیاست‌های استکباری آمریکا قرار دارد دوچندان می‌کند. بر این اساس پیشنهاد می‌شود تصمیم‌گیران و مدیران ارشد کشور با نگاه راهبردی، برنامه‌ریزی حول محورهای زیر را در دستور کار قرار دهند.

الف. استفاده کامل از قابلیت‌های وسیع فناوری‌های نوین ارتباطی برای توسعه مردم‌سالاری دینی در کشور:

اول. فضای مجازی می‌تواند به معنای مکانی برای شکل‌گیری، گسترش و تقویت روابط و مناسبات اجتماعی، بستری مناسب برای ظهور مناسبات مردم‌سالار قلمداد شوند، ایجاد یک وضعیت کلامی ایدئال که در آن همه بتوانند به شکلی برابر، ایده‌ها و عقاید خود را مطرح نمایند، فرصت خوبی برای تمرین شکل‌گیری یک مردم‌سالاری مشورتی در جامعه به‌شمار می‌رود.

دوم. اثرگذاری و نقش‌آفرینی عمیق فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در گسترش فضای مردم‌سالاری در جهان، اهمیت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی برای استفاده مؤثر از ظرفیت نامحدود این فناوری را به‌خوبی نشان می‌دهد. آشنایی و شناخت کامل تصمیم‌گیران و مدیران ارشد دولت از قابلیت‌ها و نقش قدرتمند این ابزارها در سرعت بخشیدن به اجرای درست فرآیند مردم‌سالاری در کشور از اهمیت زیادی برخوردار است.

سوم. ابزارهای نوین رسانه‌ای به‌ویژه اینترنت و فضای مجازی با رویکردی متفاوت و امکاناتی گسترده‌تر نسبت به رسانه‌های سنتی می‌توانند از طریق نظارت گسترده و تأثیر بر ساختارهای قدرت در توسعه و تثبیت مردم‌سالاری نقش ایفاء کنند. آشنایی کامل کاربران با اصول و قواعد حضور و فعالیت در فضای مجازی از جمله مؤلفه‌هایی است که به افزایش تعاملات اجتماعی مردم و دولت و تقویت جنبه‌های مردم‌سالاری در فضای عمومی کمک خواهد کرد.

ب. استفاده فراگیر از ظرفیت فناوری‌های نوین ارتباطی برای مقابله با اهداف مداخله‌جویانه آمریکا:

اول. توسعه زیرساخت‌های اینترنتی مبتنی بر فناوری بومی، برای مبارزه کامل با تهدیداتی که حوزه‌های سیاسی و فرهنگی نظام جمهوری اسلامی را نشانه گرفته است.

دوم. تلاش برای ایجاد اجماع جهانی از کشورهای مخالف سیاست‌های دولت آمریکا از طریق سازمان ملل برای تصویب لوایح و پروتکل‌هایی که سوءاستفاده دولت‌ها از اصول اساسی جریان آزاد اطلاعات برای دخالت در امور سایر کشورها را محکوم می‌کند.

سوم. بهره‌گیری از دیپلماسی نوین و ابعاد سه‌گانه آن شامل: دیپلماسی عمومی، رسانه‌ای و مجازی برای تولید و ارسال پیام‌های گسترده در جهت معرفی درست جمهوری اسلامی ایران به عنوان تنها حکومت مردم‌سالار مبتنی بر دین در منطقه با هدف اثرگذاری بر افکار عمومی مردم در کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای متخاصم نظیر آمریکا.

یادداشت‌ها

1. Petit
2. Serberni
3. Singh
4. Eriksson & Giacomello
5. James Rozena
6. Alvin Toffler
7. Nye
8. power transfer
9. Power dissemination
10. KMO and Bartlett's Test
11. Extraction Method: Principal Component Analysis)
12. Total Variance Explained (Initial Eigenvalues)
13. Rotation sums of Squared Loadings
14. Richard G Moore

کتابنامه

- اسمیت، آنتونی (۱۳۹۳). ژئوپلیتیک اطلاعات (فریدون شیروانی، مترجم). تهران: انتشارات سروش.
- بابک، اسماعیل (۱۳۸۸). سراب نبرد نرم در بستر دموکراسی، واکاوی و بررسی چگونگی و چرایی کودتای ناکام منحملی در ایران. تهران: درک نو.
- پوردست، زهرا؛ سلطانی‌نژاد، احمد و جمشیدی، محمد حسین (۱۳۹۵). «دگرگونی مفهوم قدرت در پرتو فناوری نوین اطلاعاتی ارتباطی»، دوفصلنامه دانش سیاسی. ۱۲(۱)، ۳۹-۷۹.
- تافلر، الوین و تافلر، هایدی (۱۳۷۷). جنگ و ضد جنگ (شهیندخت خوارزمی، مترجم). تهران: نشر سیمرغ.
- تافلر، الوین (۱۳۹۴). جابجایی در قدرت (شهیندخت خوارزمی، مترجم). تهران: نی.
- جعفری، علی و روحانی، مهدی (۱۳۹۳). «بررسی نقش اینترنت در توسعه سیاسی»، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی. ۷۷، ۱۴۲-۱۲۳.
- حسینی پاک‌دهی، علیرضا (۱۳۷۳). «تکنولوژی‌های ارتباطی و نظام‌های اجتماعی»، فصلنامه رسانه. ۱۸، ۴۹-۴۰.
- خرازی آذر، رها (۱۳۹۲). «سایبر دیپلماسی در محیط هوشمند نوین رسانه‌ای»، فصلنامه رسانه. ۲۴(۹۰)، ۷۴-۶۱.
- دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها (۱۳۸۸). جنگ سایبری، گزارش راهبردی رسانه. تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- رنجکش، محمدجواد و میری کلاه‌کج، فاطمه (۲۰۱۳-۱۲). «تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر توسعه مفهوم دیپلماسی از رئال به مجاز»، مجله سیاست ملل، ۱(۱)، ۹۷-۱۲۰.
- روزنا، جیمز و دیگران (۱۳۹۰). انقلاب اطلاعات، امنیت و فناوری‌های جدید (علیرضا طیب، مترجم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- روزنا، جیمز و سینگ، جیمز (۱۳۹۵). فناوری اطلاعات و سیاست جهانی؛ تغییر گستره قدرت و حاکمیت (احمد سلطانی‌نژاد، مترجم). تهران: دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).

روشندل، جلیل (۱۳۸۴). امنیت ملی و نظام بین‌الملل. تهران: انتشارات سمت.

رهبرقاضی، محمودرضا؛ مسعودنیا، حسین و نساج، حمید (۱۳۹۲). «پیش‌بینی نقش رسانه‌ها در میزان تمایل شهروندان اصفهان به شرکت در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۶»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. ۱۲(۱)، ۱۲۸-۱۱۷.

زمانیان، جواد (۱۳۹۰). *براندازی نظام در فضای سایبری*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، مؤسسه آموزش عالی شهید اشرفی اصفهانی، دانشکده علوم انسانی.

سراج، حامد اسدالله (۱۳۹۱). *بررسی مقایسه‌ای نفوذ فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در خاورمیانه بزرگ و تأثیر آن بر یمن و عربستان از خاورمیانه؛ مطالعه موردی تونس و مصر از شمال آفریقا*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران، ایران.

سلطانی‌نژاد، احمد؛ جمشیدی، محمدحسین و گل‌محمدی، ولی (۱۳۹۵). «نقش ارتباطات نوین و فناوری اطلاعات در تحول مفهوم دیپلماسی»، *فصلنامه مجلس و راهبرد*. ۲۳(۸۸)، ۳۸۶-۳۵۹.

شیهان، مایکل (۱۳۸۸). *امنیت بین‌الملل* (سیدجلال دهقانی فیروزآبادی، مترجم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

فتاحی اردکانی، حسین؛ مسعودنیا، حسین و امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد (۱۳۹۷). «تحلیل مفهوم قدرت و منابع تشکیل‌دهنده آن از دیدگاه جوزف نای»، *دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۸(۱۸)، ۱۵۲-۱۳۰.

قاضوی، فضل‌الله؛ زیباکلام، صادق و عقیلی، سیدوحید (۱۳۹۵). «نقش فضای سایبری در پیشبرد دیپلماسی عمومی مدرن»، *فصلنامه رسانه و فرهنگ*. ۶(۲)، ۲۱۸-۱۰۱.

قوام، سیدعبدالعلی (۱۳۹۵). *اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل*. تهران: سمت.

کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ* (ظهور جامعه شبکه‌ای (احد علیقلیان و افشین خاکباز، مترجمان). تهران: طرح نو.

کاستلز، مانوئل (۱۳۹۶). *شبکه‌های خشم و امید، جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت* (مجتبی قلی‌پور، مترجم). تهران: نشر مرکز.

کرلینجر، فرد. آن (۱۳۸۲). *مبانی پژوهش در علوم رفتاری* (حسن پاشا شریفی، جعفر

نجفی زند، مترجمان). تهران: انتشارات آوای نور.
مورگنتا، هانس جی (۱۳۸۴). سیاست ملت‌ها، تلاش در راه قدرت و صلح (حمیرا مشیرزاده، مترجم). تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
نقبایی، سیدرضا (۱۳۸۷). «جنگ نرم، پیروزی بدون نبرد سخت». بازیابی شده از: <http://naghbaei.com>:
نورمحمدی، مرتضی و طالبی آرانی، روح‌الله (۱۳۹۵). «گسترش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات؛ رویکردهای نظری و ملاحظات امنیتی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست. ۴(۱۶)، ۱۹۰-۱۶۹.
هرسیج، حسین؛ ابراهیمی پور، حوا؛ رهبرقاضی، محمود و ملکان مجید (۱۳۹۲). «بررسی رابطه فضای مجازی با مشارکت سیاسی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان)»، مجله جامعه‌شناسی کاربردی. ۲۴(۴)، ۲۱۱-۲۲۶.
یزدان فام، محمود (۱۳۸۶). «دگرگونی در نظریه‌ها و مفاهیم امنیت بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات راهبردی. ۳۸، ۷۲۵-۷۵۰.
یوسفی کوپایی، غلامحسین؛ یزدانی، عنایت‌الله و امید، علی (۱۳۹۷). «تبیین کاربرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه آمریکای لاتین؛ روندها و دستاوردها»، دوفصلنامه دانش سیاسی. ۱۴(۲)، ۱۹۸-۱۶۵.

- Eriksson, J. and Giacomello, G. (2007). *International Relations and Security in the Digital Age*: London, Rutledge, 251.
- Howard, P.; Duffy, A. & Freelon, D. (2011). *Opening Closed Regimes: What Was the Role of Social Media During the Arab Spring?*
- Keohane, R. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Morgenthau, H. J. (1973). *Politics Among Nations*. The Struggle for Power and Peace, 5thed. New York : Alfred A. Knopf, - A Borzoi book
- Nye, J. (1990). "The Changing Nature of World Power", *Political Science Quarterly*. 105(2), 177-192.
- Nye, J. (2010). *cyber power*, Belfer center for science and international Affairs. <https://www.belfercenter.org/publication/cyber-power>
- Petit, Ch. (2004). *Social Movement Networks in Internet Discourse*. Irows, Working.
- Singe, J. P. (2002). Information Technologies and the Changing Scope OF Global Power and Government, in *Information Technologies and Global*

- Polities, Op. Cit., 1-33.
- Sreberny, A. and Khiabany, Gh. (2010). *The Internet and Politics in Iran*. I.B. Tauris.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York: Random house.
- https://www.researchgate.net/publication/261979445_Blogistan_The_Internet_and_Politics_in_Iran_by_Annabelle_Sreberny_Gholam_Khiabany
- https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/117568/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-
- <https://trove.nla.gov.au/work/9129531>.